

اولین همایش ملی گیاهان دارویی، کارآفرینی و تجاری سازی

عنوان مقاله

تعیین پتانسیل اقتصادی گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی مراتع مراتع بیلاقی چهارباغ استان گلستان

رضا یاری^۱، مهناز زینبی^۲

^۱- استادیار پژوهشی، مرکز تحقیقات و آموزشی کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی

^۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مرتعداری، دانشگاه تربیت مدرس

نتایج و تحلیل

به طور کلی ۱۸۴ گونه گیاهی در مراتع چهار باغ شناسایی شد که به ۳۷ تیره گیاهی و ۱۰۶ جنس گیاهی تعلق دارد، و ۸۶ گونه دارای اثر دارویی، صنعتی و خوراکی می‌باشد که متعلق به ۲۶ تیره گیاهی می‌باشند که تیره‌های *Asraceae*، *Lamiaceae* و *Fabaceae* به ترتیب با ۲۲ (۳/۲۵ درصد)، ۱۹ (۲/۲۱ درصد) و ۱۰ (۵/۱۱ درصد) گونه گیاهی دارای بیشترین گونه گیاهی دارویی، صنعتی و خوراکی در منطقه مورد مطالعه می‌باشند. همچنین نتایج نشان داد که تیب گیاهی *Ar. cornuta*-*St. barbata* با تولید ۵/۴۵۶ کیلوگرم در هکتار بیشترین تولید گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی و تیب گیاهی *comuta St. barbata-On* با تولید ۹۸/۳۸۸ کیلوگرم در هکتار کمترین تولید گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی را داشته است. تعیین ارزش اقتصادی مرتع و سهم فرآورده‌های اصلی و فرعی در آن می‌تواند مدیران را برای بهبود برنامه ریزی و مدیریت بهینه مراتع هدایت و یاری نماید (Tadani, 2001).

چکیده

منابع طبیعی یکی از زیربناهای مهم توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور به شمار می‌آیند. با این حال، افزایش جمعیت منجر به افزایش تقاضا برای کالاها و خدمات منابع طبیعی شده و این امر به نوبه خود موجب افزایش تخریب آن‌ها گردیده است. در این راستا، مدیریت و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی نیازمند داشتن اطلاعات کافی از پتانسیل اقتصادی، زیست‌محیطی-اکولوژیکی و تنوع‌زیستی موجود آن‌ها است. با توجه به اهمیت مراتع هدف از تحقیق حاضر ارزیابی پتانسیل اقتصادی گیاهان دارویی در مراتع بیلاقی چهار باغ استان گلستان است. به طور کلی ۱۸۴ گونه گیاهی و شش تیب گیاهی در این مراتع شناسایی شد. نمونه‌برداری از پوشش گیاهی در منطقه معرف هر تیب گیاهی با استفاده از سه ترانسکت و ۳۰ پلات برآورد شد و قطع و توزین گیاهان انجام شد. نتایج نشان داد ۷/۸۴ درصد گیاهان منطقه دارای پتانسیل دارویی می‌باشد و متوسط تولید گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی ۹۴/۴۲۳ کیلوگرم در هکتار و ارزش اقتصادی هر هکتار از مراتع از این نظر برابر ۳/۴۲۳۴۵۱ ریال برآورد شد. بیشترین ارزش اقتصادی به ترتیب مربوط به کتیرا (صمغ) گونه *Astragalus gossipinus Fisch* گل و میوه گونه *Rosa canina L.* و میوه گونه *Berberis vulgaris L.* به ترتیب با ۵۰۰۰۰، ۵۰۰۰۰ و ۱۰۰۰۰۰ ریال می‌باشد. با توجه به تنوع گونه‌های بالا و ارزشمند بودن این مراتع با مدیریت صحیح می‌توان علاوه بر حفاظت از این منابع، زمینه اشتغال‌زایی افراد محلی را فراهم نمود.

کلمات کلیدی: پتانسیل اقتصادی، گیاهان دارویی، مراتع چهار باغ، استان گلستان.

مقدمه

بشر همواره برای حفظ بقای خود نیازمند کالاها و خدمات اکوسیستم است، اما نبود بازار برای تعیین پتانسیل اقتصادی این خدمات و رایگان پنداشتن آن‌ها و همچنین نبود قوانین و مقررات ویژه و تعریف نکردن مالکیت خاص بر آن، که به طور آزاد و نامحدود مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، همواره یکی از مشکلات اساسی در تخریب اکوسیستم‌های طبیعی و محیط‌زیست و ایجاد آلودگی‌های مختلف زیست-محیطی بوده است. خوشبختانه لزوم تعیین پتانسیل و ارزش اقتصادی کارکردها، خدمات و کالاهای منابع طبیعی در سال‌های اخیر در ایران به قطعیت رسیده است (Fröer, 2007).

آگاهی از این ارزش‌ها می‌تواند نقش مؤثری در جلب توجه مردم، مسئولان و سیاست‌گذاران به محیط زیست ایفا کند، چرا که ارائه ارقام کمی اقتصادی همواره ملموس‌تر و امکان مقایسه را به راحتی فراهم می‌سازد (موسوی، ۱۳۹۰).

در این تحقیق با توجه به ملموس بودن داشتن پتانسیل اقتصادی و اشتغال‌زایی به ارزیابی و برآورد کارکرد بهره‌برداری از گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی پرداخته شد. با توجه به مطالب ذکر شده تعیین پتانسیل اقتصادی کارکردهای مرتع بسیار ضروری و مهم بوده و هدف از انجام این تحقیق تعیین پتانسیل اقتصادی کارکردهای تولید گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی در مراتع چهارباغ استان گلستان که دارای تنوع گونه‌های بالا در این زمینه است، می‌باشد.

مواد و روش‌ها

در این تحقیق بعد از تهیه و جمع‌آوری اطلاعات اساسی و پایه (نقشه‌های توپوگرافی، راه‌ها، منابع آبی، نقشه خاک، نقشه پوشش گیاهی و کاربری اراضی، اطلاعات اقلیمی و غیره)، پتانسیل‌های اکولوژیک تولید گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی، با استفاده از روش (FAO, 1991) و بر اساس فاکتور محدودکننده و همچنین دستورالعمل (ارزانی و همکاران، ۱۳۸۷)، (ارزانی، ۱۳۸۴) و (موقری و همکاران، ۱۳۹۳) ارزیابی و پتانسیل اکولوژیک آن‌ها مشخص شد.

با استفاده از روش‌های ارزش‌گذاری اقتصادی مانند قیمت بازار (علوفه تولیدی و گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی)، پتانسیل اقتصادی کارکردها برآورد شد.

۱-۲ روش اندازه‌گیری تولید گونه‌های دارویی، صنعتی و خوراکی

جهت اندازه‌گیری تولید گونه‌های دارویی، صنعتی و خوراکی بعد از شناسایی گونه‌های دارویی، صنعتی و خوراکی و همچنین شناسایی اندام دارویی (برگ، ساقه، ریشه، اندام هوایی، ...) تولید هر گونه به روش قطع و توزین برآورد شد.

۲-۲ روش برآورد پتانسیل اقتصادی گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی

جهت تعیین ارزش اقتصادی گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی منطقه از روش قیمت بازار استفاده شد. جهت برآورد و تعیین ارزش اقتصادی گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی منطقه از چندین بهره‌بردار گیاهان دارویی منطقه و همچنین چندین خریدار بدون واسطه گیاهان دارویی منطقه پرس و جو و با توجه به ارقام و قیمت‌های مختلف برای هر گیاه توسط افراد متوسط قیمت در نظر گرفته شد.

منابع

- ارزانی، ح. (۱۳۸۴). دستورالعمل ارزیابی معیارها و شاخص‌های تولید پایدار در مراتع، گروه احیاء مناطق خشک و کوهستانی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، ۶۳ص.
- ارزانی، ح.، احمدی، ح.، جعفری، م.، آذرنیوند، ح.، سلاجقه، ع. و طویلی، ع. (۱۳۸۷). دستورالعمل تعیین شایستگی استفاده چند منظوره از مرتع، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران و سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، ۶۳ص.
- امیدبیک، ر. (۱۳۸۶). رهیافت‌های تولید و فرآوری گیاهان دارویی. جلد اول، انتشارات آستان قدس رضوی، ۲۷۱ص.
- امیرزاد، ح. و عطائی سلوط، ک. (۱۳۹۰). ارزش‌گذاری اقتصادی منابع زیست‌محیطی. نشر آرای مسیح، ۴۳۲ص.
- FAO. (1991). Guidelines: land evaluation for extensive grazing, soil resource management and conservation service. Soil Bull, No. 58, Rome, Italy. 158p.
- Fröer, O. (2007). Rationality Concepts in Environmental Valuation; Translated by Peter Lang, Frankfurt. Hohenheimer volkswirtschaftliche Schriften, 1st edition (Octobr 26, 2007), Volume 58.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). Strengthening capacity to manage ecosystem sustainability for human well-being; A Report of the Millennium Ecosystem Assessment. www. Millenniumassessment. Org.

نتیجه‌گیری کلی

گیاهان دارویی یکی از منابع ارزشمند در عرصه منابع طبیعی هستند که در صورت شناخت علمی و بهره‌برداری صحیح از آن‌ها نقش مهمی در اشتغال‌زایی مردم بومی خواهند داشت. مراتع چهارباغ به دلیل داشتن شرایط خاص (قرار گرفتن در دو منطقه حفاظت‌شده جهان نما و منطقه شکارممنوع چلچلی)، از شرایط اکولوژیکی متنوعی برخوردار است که سبب تنوع گونه‌های بالایی در این منطقه شده است که اکثر این گونه‌ها دارویی، صنعتی و خوراکی و همچنین گونه‌های گیاهی علوفه‌ای مناسب چرای دام هستند که با بهره‌برداری مناسب و اصولی از گیاهان دارویی و صنعتی می‌توان ضمن کاهش فشار چرای دام، به اقتصاد مردم بومی و اشتغال‌زایی آن‌ها کمک کرد. همچنین اکثر گیاهان ذکر شده شهدزا و گرده‌دار بوده و مناسب پرورش زنبور عسل و زنبورداری هستند. تعیین پتانسیل اقتصادی این گیاهان علاوه بر اشتغال‌زایی باعث حفظ و نگهداری از این گونه‌های ارزشمند و بهره‌برداری پایدار می‌شود.